

TULOTIETOLOMAKE

Työväline pienten lasten vastaanottokotiin

Jenni Autio ja
Pirkko Karkamo
Opinnäytetyö, syksy 2011
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) +
Lastentarhanopettajan
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Autio, Jenni & Karkamo, Pirkko. Tulotietolomake – työväline pienten lasten vastaanottokotiin. Helsinki, syksy 2011, 46 sivua, 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Tämä opinnäytetyö toteutettiin produktiona ja tavoitteena oli tuottaa uusi ja selkeä tulotietolomake Sofian vastaanottokotiin. Lomake on tärkeä työväline uuden perheen haastattelussa, suullisen haastattelun tukena. Uuden lomakkeen tarkoituksena on koota tulotilanteesta tietoa lapsen ja perheen arjesta, jotta lasta pystytään tukemaan parhaalla mahdollisella tavalla. Lomake toteutettiin yhteistyössä Sofian vastaanottokodin henkilökunnan kanssa ja sisällön laatimisessa on käytetty apuna vastaanottokodissa aiemmin käytössä ollutta lomaketta. Uusia kysymyksiä lomakkeeseen suunniteltiin yhdessä työntekijöiden kanssa.

Opinnäytetyö koostuu produktiosta ja kirjallisesta raportista. Raportissa määritellään opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä; lastensuojelua, sijaishuoltoa, lapsen kehitystä ja sen tukemista sekä vanhemman ja lapsen kiintymyssuhdetta ja sen merkitystä lapsen kehitykseen. Raportissa kuvaillaan myös produktion etenemistä ja esitellään Sofian vastaanottokoti.

Sofian vastaanottokodin työntekijät arvioivat uuden lomakkeen toimivaksi työvälineeksi ja se vastasi heidän odotuksiaan. Työntekijät kokivat kysymysten olevan tarpeeksi kattavia ja laajoja, kartoittamaan lapsen ja perheen arkea monipuolisesti.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, vanhemmuus, varhainen vuorovaikutus, kiintymyssuhdeteoria.

ABSTRACT

Autio, Jenni and Karkamo, Pirkko.

Monitoring form for families: a tool for children's reception home.

46 p., 2 appendices. Language Finnish. Helsinki, Autumn 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services,

Degree: Bachelor of Social Services.

Our thesis was a production with the aim to produce a new and easy-to-read admission form to be used at the children's reception home "Sofia". "Sofia" has a capacity for 30 children and is situated in Malmi, a north-eastern district of Helsinki, and maintained by the Department of Social Services of the City of Helsinki. The form was designed in partnership with staff at the children's reception home. The admission form is an important tool for interviews with a new family. For the preparation of content in this form we used a previous one that had been in use at the reception home. In addition, together with the employees, we planned new questions.

The product, a form of 9 pages surveys extensively the child's everyday functions prior to admission to the reception home. It aims at obtaining information on various areas such as eating habits, sleeping patterns, placements etc.

Our study consists of a production and a written report. In our study we did open the key concepts of child protection, foster care, child development and support as well as the attachment relationship between a parent and child and its importance on child development. In the report the production is described as a roadmap, giving an overview of the reception home for which the form has been created.

Keywords: reception home, admission form, foster care, child development and support

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	6
2.1 Vastaanottokodin sijainti, koko ja toiminnan tarkoitus	6
2.2 Sofian vastaanottokodin lapset ja heidän perheensä.....	7
2.3 Sofian vastaanottokodin toiminta	8
2.4 Tulotietolomake työvälineenä.....	9
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	11
4 LASTENSUOJELU JA SIIAISHUOLTO.....	12
4.1 Lastensuojelun pääperiaatteet ja toimintamuodot.....	12
4.2 Lastensuojelun asiakasperheet	15
5 LAPSEN KEHITYS	17
5.1 Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde.....	17
5.2 Lapsen kehityksen osa-alueet	18
5.3 Kehityksen eteneminen.....	20
5.4 Lapsen kehitys ja sen tukeminen sijoituksen aikana	22
6 PRODUKTION SUUNNITTELU JA TOTEUTUS.....	27
6.1 Opinnäytetyö produktiona	27
6.2 Produktion vaiheet	27
6.3 Lomakkeen arviointi	30
7 POHDINTA	32
LÄHTEET	34

LIITE 1: Tulotietolomake

LIITE 2: Arviointilomake

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on toteutettu produktiona ja se tehtiin yhteistyössä Sofian vastaanottokodin kanssa, joka on 30-paikkainen vastaanottokoti Helsingin Malmilla. Tarve opinnäytetyöhön tuli Sofian vastaanottokodilta ja heidän toiveenaan oli uudistaa vanha tulotietolomake toimivammaksi. Tavoitteena oli tuottaa vastaanottokodille lapsen ja perheen arkea monipuolisesti kuvaava tulotietolomake.

Tulotietolomake toimii vastaanottokodin henkilökunnan työvälineenä, kun he haastattelevat uuden lapsen vanhempaa tai vanhempia. Haastattelussa kerätään tietoa lapsen elämästä, jotta kyetään paremmin tukemaan lapsen arkea Sofiassa. Lomakkeeseen mietittiin yhteistyössä henkilökunnan kanssa kattava määrä erilaisia kysymyksiä, joiden avulla saadaan kokonaiskuva lapsen ja perheen arjesta. Hyvä tulotietolomake ja sen avulla kerätty tieto lapsesta ja perheestä antaa paremmat eväät onnistuneelle yhteistyölle perheen kanssa jatkossa.

Lomakkeen työstäminen alkoi vuoden 2011 maaliskuussa, ja se saatiin valmiiksi saman vuoden heinäkuussa. Tarkoituksena oli rakentaa selkeä ja toimiva tulotietolomake, joka vastaisi sille asetettuja tavoitteita. Arvioinnissa on otettu huomioon oma arviomme onnistumisesta sekä Sofian vastaanottokodin henkilökunnan arvio. Tavoitteena oli uuden tulotietolomakkeen avulla parantaa uusien asiakassuhteiden aloitusta ja kartoittaa lapsen elämänhistoriaa ennen Sofiaan tuloa. Kartoituksen tavoitteena on ymmärtää lapsen ja perheen tilannetta paremmin, jotta auttaminen voitaisiin kohdistaa oikein.

Opinnäytetyömme kirjallisessa raportissa avaamme työmme kannalta keskeisiä käsitteitä lastensuojelua, sijaishuoltoa, lapsen kehitystä ja sen tukemisesta sekä vanhemman ja lapsen kiintymyssuhdetta ja sen merkitystä lapsen kehitykseen. Raportissa kuvaillaan myös produktion etenemistä ja esitellään Sofian vastaanottokoti.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

2.1 Vastaanottokodin sijainti, koko ja toiminnan tarkoitus

Malmilla sijaitseva Sofian vastaanottokoti on yksi viidestä arviointi- ja vastaanottokodista, jotka toimivat Helsingissä. 30-paikkaisessa vastaanottokodissa on 20 paikkaa vastaanottokodille ja 10 paikkaa vuorovaikutusyksikölle. Vastaanottokoti koostuu kolmesta kodinomaisesta parakkirakennuksesta, joissa toimii osastot, vuorovaikutusyksikkö ja keittiö sekä toimistotiloja. (Sofian vastaanottokoti 2011.)

Sofian vuorovaikutusyksikkö on helsinkiläisille vauvaperheille tarkoitettu varhaisen vuorovaikutuksen tutkimus- ja hoitopaikka. Hoitopaikkoja yksikössä on seitsemän. Toiminnan tavoitteena on tukea ja vahvistaa vanhemman ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta, vahvistaa vauvan positiivista kehitystä ja ennaltaehkäistä mahdollista huostaanottoa. (Sofian vastaanottokoti 2011.)

Sofian vastaanottokoti tekee yhteistyötä perheiden ja avohuollon kanssa, arvioimalla vanhempien hoito- ja kasvatuskykyä sekä vanhempien oman elämän hallintaa. Yhteistyötä tehdään myös useiden eri toimijoiden kuten ensikotien, mielenterveysyksiköiden, poliisin, eri päihdehuoltoyksiköiden, päiväkotien ja koulujen sekä sairaalan, sosiaaliviraston ja vankiloiden kanssa. (Sofian vastaanottokoti 2011.)

Sofian vastaanottokodin tarkoituksena on antaa lapselle mahdollisuus elää tasapainoista arkea, johon kuuluvat säännölliset arjen rutiinit. Vanhemmilla on mahdollisuus vierailla lasten luona kuutena päivänä viikossa, mutta jokaisen lapsen kohdalla vierailuista sovi-taan erikseen. (Sofian vastaanottokoti 2011.)

Lapset tulevat vastaanottokotiin yleensä lastensuojelun, sosiaalipäivystyksen tai sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän yhteydenoton perusteella. Lapsia voi tulla akuutisti vuorokaudenajasta riippuen, usein lapset tulevat kriisitilanteesta lyhyellä varoitusajalla. Jokaisella lapsella on omahoitaja, joka syventyy lapsen asioihin ja huolehtii käytännön asioista. Lapsen saapuessa Sofian vastaanottokotiin esitellään hänelle osasto, näytetään

oma huone ja nukkumapaikka sekä tuetaan lasta ja annetaan mahdollisuus purkaa pahaa oloa. (Sofian vastaanottokoti 2011.)

Tuloneuvottelu järjestetään mahdollisimman pian lapsen saapumisesta ja siihen osallistuvat vanhemmat, alueen sosiaalityöntekijä, vastaanottokodin sosiaalityöntekijä sekä osastolta omahoitaja. Tuloneuvottelun tarkoituksena on kartoittaa lapsen ja perheen tilanne ja sopia mahdollisista jatkosuunnitelmista. Sijoituksen jatkosta riippuen sovitaan myös tavoitteista ja tulevista neuvotteluista, joita pidetään noin kerran kuukaudessa. (Sofian vastaanottokoti 2011.)

2.2 Sofian vastaanottokodin lapset ja heidän perheensä

Vuonna 2010 Sofian vastaanottokodissa hoidettiin kaikkiaan 111 lasta. Heistä 84 oli uusia ja 14 jatkoi seuraavaan vuoteen. Sofian vastaanottokodista sijoitettiin muualle ja kotiutettiin yhteensä 96 lasta. Sijoituksen alkaessa 28 % lapsista oli iältään 2–4 –vuotiaita ja 24 % lapsista oli iältään 4–7-vuotiaita. Alle kaksivuotiaita lapsia sijoitettiin yli 40 % kaikista lapsista ja alle vuoden ikäisiä 26 %. (Hynynen 2010.)

Pääasiallinen syy lapsen sijoitukseen oli vanhempien päihteiden käyttö (45 %). Vanhemmista 25 % oli alkoholisteja, 16 % huumeiden käyttäjiä ja 4 % sekakäyttäjiä. Lapsen heitteillejätto sijoituksen syynä oli yli 10 %, edellisvuotena niitä ei ollut yhtään. Muita sijoitukseen johtaneita syitä olivat muun muassa mielenterveysongelmat, vanhempien kasvatuskyvyn puute, sosiaaliset ongelmat, perheväkivalta ja lapsen pahoinpitely. Usein lapsen sijoituksen edetessä vanhemmilla ilmeni useita muitakin eri ongelmia kuin sijoitukseen johtaneet syyt. (Hynynen 2010.)

Suurin osa kaikista sijoituksista tuli sosiaalipäivystyksen kautta (65 %), loput hoiti alueen sosiaalitoimi. Sofian vastaanottokotiin lapset tulivat suurimmaksi osaksi kodista tai sukulaisten luota (57 %). Muut paikat olivat sairaala, päivähoido, toinen laitos tai perhehoito. Alle puolet lapsista sijoitettiin kodin ulkopuolelle, perhehoitoon, toiseen laitokseen tai sukulaisille. Lapsista 62 % menivät takaisin kotiin. (Hynynen 2010.)

Vuonna 2010 Sofian vastaanottokodin kaikista sijoituksista oli kiireellisiä 76 % (Lastensuojelulaki 2007, 38 §). Avohuollon tukitoimena (Lastensuojelulaki 2007, 37§) sijoituksista tehtiin noin 18 % ja 5 % sijoituksista huostaanotettuina (Lastensuojelulaki 2007, 43§). Sijoitusten keskimääräinen pituus oli 76 vuorokautta, vaihteluväli oli kuitenkin 1–543 vuorokautta. (Hynynen 2010.)

Sijoitetuista lapsista noin 33 % oli Sofian vastaanottokodissa 4–60 vuorokautta, 27 % alle neljä vuorokautta ja noin 15 % 61–180 vuorokautta ja 15 % oli sijoitettuna Sofian vastaanottokotiin yli 180 vuorokautta. (Hynynen 2010.)

2.3 Sofian vastaanottokodin toiminta

Sofian vastaanottokoti on lyhytaikaisia sijoituksia varten. Sen sijoitukset tehdään perheen tai lapsen oman tilanteen selvittämiseksi ja arvioimiseksi tilanteissa, joissa ei jostain syystä hoito omassa kodissa ole mahdollista. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.)

Vastaanottokodin tarkoitus on selvittää ja arvioida lapsen ja hänen perheensä elämäntilannetta, jotta lapsen oikeus turvalliseen ja ikätason huomioonottavaan hoitoon, huolenpitoon ja kasvatukseen voi toteutua. Vastaanottokoti vastaa myös lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta sekä huolehtii tarvittaessa erityishoidon ja kuntoutuksen järjestämisestä ja toteuttamisesta. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.)

Lapsen näkökulma ja tämän edun sekä oikeuksien huomioon ottaminen - lapsuuden arvostaminen sinänsä, korostuvat Sofian vastaanottokodin perustehtävässä. Sofiassa pyritään tarjoamaan lapselle vakaa ja turvallinen kasvuympäristö, johon sisältyy esimerkiksi lapsen mahdollisimman hyvä kuuleminen perheen vaikeassa elämäntilanteessa. Tavoitteena on tehdä työtä mahdollisimman pitkälle lapsen näkökulmasta. Lapsikeskeisyys näkyy suhteessa lapseen eli vuorovaikutuksessa osastojen arjessa. Työntekijöiltä tämän tavoitteen toteuttaminen vaatii aitoa halua sitoutua vuorovaikutukseen lapsen ja hänen läheistensä kanssa, sekä herkkyyttä ja kykyä kuulla sekä jakaa huolia ja iloja, sellaista arkea jota lapsi elää. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.)

Sofian vastaanottokodissa lapsen näkökulman korostamiseen liittyy myös vanhemmuuden ja lapsen biologisen taustan arvostaminen, sekä vanhempien kasvatustyön tukeminen. Pyrkimyksenä on taata lapselle mahdollisuus kasvaa ja kehittyä hyvinvoivaksi ja tasapainoiseksi yksilöksi. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.) Perushoidon merkitystä korostetaan lasten kanssa, koska lapset ovat hyvin pieniä. Jokainen lapsi huomioidaan yksilöllisesti, joka näkyy myös arjen rutiineissa, joiden varaan osaston päivärytmi ja käytännöt ovat rakennettu. (Sofian vastaanottokoti 2010.)

Vastaanottokodin tavoitteisiin kuuluu lapsen turvallisuuden takaaminen, turvallisuutta luova ympäristö, perushoidosta huolehtiminen sekä lapsen tilanteen ja vanhemmuuden arviointi ja tukeminen. Tärkeää on myös lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaaminen, sekä kehityksen ja terveyden arvioiminen että tarvittavien tutkimusten ja tukitoimien järjestäminen. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.)

Huostaanotettujen, pitkäaikaiseen sijaishuoltoon siirtyvien lapsien edun mukaisia tavoitteita vastaanottokodissa edellä mainittujen lisäksi on lapsen perusturvallisuuden ja luottamuksen vahvistaminen läheisissä ja lämpimissä hoitajasuhteissa. Huomioitavaa on myös biologisten vanhempien valmisteleminen lapsen pitkäaikaiseen sijaishuoltoon siirtymiseen ja vanhempien tukeminen asteittain sekä tietenkin mahdollisuuksien mukaan jälkihuoltoon osallistuminen. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.)

2.4 Tulotietolomake työvälineenä

Westerlundin ja Isakssonin (Möller 2004, 15) tutkimuksessa on kyseenalaistettu lastensuojelun tapaa toimia erityisesti uusien asiakasperheiden kanssa. Yleistä lastensuojelun toimintakäytännöissä on suunnitelman ja rakenteen puuttuminen, koska tilanteet muuttuvat ja tilanneselvitys ikään kuin löytää polkunsä sitä mukaan kuin työ etenee. Arnkil ja Eriksson (Möller 2004, 15) ovat hämmästellleet myös, miten vähän perheestä tiedetään siinä vaiheessa kun suunnitellaan huostaanottoa tai sijoitusta.

Sofian vastaanottokodissa käytetään tulotietolomaketta jokaisen uuden sijoitetun lapsen tietoja kerättyäessä. Tulotietolomaketta käyttää niin sanottu omahoitaja joka haastattelee lapsen vanhempaa tai vanhempia. Hoitaja sopii vanhemman kanssa ajan jolloin he käy-

vät yhdessä lomakkeen läpi. Keskustelusta on tarkoitus saada mahdollisimman monipuolinen, että se tukisi parhaiten lapsen arkea Sofian vastaanottokodissa. Keskustelun jälkeen lomake puretaan koneelle, että muutkin hoitajat ja hoitohenkilökunta pääsevät lukemaan sitä. Täytettyä lomaketta säilytetään lapsen omakansiossa, muiden tärkeiden papereiden kanssa. Kansioita säilytetään hoitajien huoneessa. Vanhemmat saavat katsoa oman tai omien lapsien kansioita pyydettyä ja vanhemmilla on oikeus lukea kaikki oman lapsensa tai lapsiensa paperit.

Muutostarpeista keskustellessa lähtökohta voi olla positiivinen. Perheen ongelmat ja muutosta edellyttävät asiat nousevat ensin esiin ja jättävät usein alleen olemassa olevia voimavaroja. Vahvuudet ja voimavarat ovat edellytys tukea annettaessa niin, että perhe voi niitä parhaiten hyödyntää. Joitakin asioita lapsen elämässä pitää vahvistaa ja toisia asioita mahdollisesti kokonaan poistaa. (Möller 2004, 39.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa uusi ja selkeä tulotietolomake Sofian vastaanottokotiin. Tarkoituksena oli yhteistyössä työntekijöiden kanssa luoda lapsen arkea monipuolisesti kuvaava lomake. Tavoitteena oli tuoda esille lomakkeen (ks. liite 1) tärkeys uuden asiakassuhteen alussa ja myöhemmässä työskentelyssä perheen kanssa. Käytössä ollut vanha lomake ei täyttänyt työntekijöiden tarpeita ja siitä puuttui selkeys sekä monipuolisuus. Lomake toimii työvälineenä uuden lapsen tulotilanteessa, suullisen haastattelun tukena.

Uuteen lomakkeeseen haluttiin mahdollisimman monipuolisia ja laajalti lapsen elämää koskevia kysymyksiä, jotta saataisiin kokonaiskuva lapsen ja perheen elämästä. Sijoitettu lapsi tarvitsee paljon erityistä tukea ja lomakkeen avulla pystytään kartoittamaan lapsen ja perheen avun tarvetta.

Lomakkeen on tarkoitus toimia työvälineenä uuden lapsen vanhempia haastatellessa. Lomakkeesta voi hakea tietoa lapsen asioista jälkikäteen ja näin se palvelee myös tulotilanteen kartoituksen jälkeen. Lomakkeen on tarkoitus toimia ”tietopankkina”, johon on koottu kaikki tarpeellinen lapsen elämästä ennen vastaanottokotiin tuloa. Lomakkeesta on helppo tarkistaa myöhemmin, miten aiemmin on toimittu.

Opinnäytetyömme kirjallisessa raportissa määrittelemme opinnäytetyömme keskeisiä käsitteitä, joita ovat lastensuojelu, sijaishuolto, lapsen kehitys ja sen tukeminen sekä vanhemman ja lapsen kiintymyssuhteen merkitys lapsen kehitykseen. Kirjallinen osio koostuu produktion vaiheista ja siinä käsitellään myös produktiosta saatua palautetta sekä esitellään Sofian vastaanottokoti.

4 LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO

4.1 Lastensuojelun pääperiaatteet ja toimintamuodot

Yhdessä monien maiden kanssa Suomi on sitoutunut noudattamaan Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimusta. Sopimuksessa sanotaan, että lasta ei tule erottaa vanhemmistaan vastoin heidän tahtoaan ellei lasta kaltoinkohdella tai laiminlyödä. Viranomainen voi ainoastaan tehdä päätöksen, joka kohdistuu lapsen vapauteen tai muuhun suojattuun oikeuspiiriin. (Roos 2002.)

Lastensuojelun keskeisin käsite on perhe, jossa lapsi tai lapset ovat erityisen huomion kohteena. Lastensuojelun tarkoituksena on tukea avun tarvitsijoita ja työskennellä paremman tulevaisuuden puolesta ja ottaa huomioon heidän odotuksensa ja voimavaransa. (Mikkola 2004, 77.) Perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tavoitteisiin kuuluu vaikeaan elämäntilanteeseen joutuneiden perheiden kuntoutus sekä lapsien suojelu vanhempien puuttuvien voimavarojen ja perhekriisien synnyttämiltä vaaroilta. (Paavilainen 1998, 1.) Kuitenkin lastensuojelun perusperiaatteena on ottaa huomioon lapsen etu. Lapsen ja vanhemman etujen ollessa ristiriidassa keskenään, lapsen edun ensisijaisuus on ratkaiseva asia. (Roos 2002).

Nykyinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 2008. Se suojaa tehokkaasti lapsen etua ja osallisuutta. Lapsi on osallinen asiassaan niin, että hän on itse mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisuus koostuu oikeudesta ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi, laki takaa lapsen puhevallankäytön, edunvalvojan määräämisen sekä lapsen edun valvonnan. Lastensuojelulain mukaan lapsi on aina asianosainen häntä koskevassa lapsensuojeluasiassa. Tämä tarkoittaa sitä, että lasta koskevassa päätöksenteossa on otettava huomioon lapsen näkökulma sekä mielipide. (Oranen 2010; Lastensuojelulaki 2007/417, 20–24§.)

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 2007/417, 1§.)

Lastensuojelulain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman tai muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sillä lailla kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään. Lastensuojelulaki velvoittaa lasten ja perheiden kanssa toimivia viranomaisia tukemaan vanhempia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä tarjoamalla tarpeellista apua riittävän varhain sekä järjestämällä heille tarvittavia palveluita ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 2007/417, 2§.)

Avohuollon tukitoimet ovat lastensuojelun palveluita, joihin ei sisälly huostaanottoa. Kaikki lastensuojelun asiakkaana olevat lapset eivät siis ole huostaanotettuina. Avohuollon tukitoimiin kuuluu muun muassa toimeentulon, koulunkäynnin ja harrastustoiminnan tukeminen. Lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden lapset asuvat yleensä kotonaan. Avohuollon tukitoimiin kuitenkin kuuluu järjestää perhehoitoa tai laitoshuoltoa lapselle yhdessä huoltajan kanssa, mikäli tarve niin vaatii. (Roos 2002.)

Lastensuojelulaissa ja lapsenhuoltolaissa korostetaan lapsen edun mukaisten ratkaisujen ja päätösten ensisijaisuutta. Lastenhuollon tarkoituksena on taata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapsen etua toteuttaessa on huomioitava myös se, miten ratkaisu vaikuttaa lapsen kehitykseen. (Räty 2004, 98–99.)

Lastensuojelulaissa määritellyn lapsen sijaishuollon tehtävänä on huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestäminen kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan valinnassa viranomaisten on kiinnitettävä erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin sekä lapsen tarpeisiin. Lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeit, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. (Lastensuojelulaki 2007/417, 49–54§.)

Lapsella on oikeus huostaanoton aikana olla yhteydessä läheisiinsä. Tätä voidaan rajoittaa vain, jos se on lapsen edun vastaista. Sijaishuollon käytäntöihin kuuluu se, että vanhempien kanssa sovitaan ajat, jolloin he saavat tavata lasta. Yhteyksien pitämiselle lapseen saattaa kuitenkin olla psyykkisiä esteitä. Niitä voivat olla rankkuus, jolla vanhempien elämään on puututtu tai eri osapuolten asenteet. (Roos 2002.)

Huostaanotto on lastensuojelulain äärimmäisin keino, jota käytetään, kun lapsi on vakavassa vaarassa (Roos 2002). Huostaanoton edellytyksistä on säädetty lastensuojelulaissa seuraavasti. Ensimmäisenä edellytyksenä on lapsen elinympäristöstä johtuva peruste ja lapsen omasta käyttäytymisestä tai menettelystä johtuva peruste. Toisena edellytyksenä on avohuollon tukitoimien käyttämisen arviointi lapsen ja perheen tilanteessa. Kolmantena ja tärkeimpänä edellytyksenä on lapsen edun ensisijaisuus. (Räty 2004, 96.)

Huostaanoton aikana vanhemmat eivät menetä vanhemmuuttaan eivätkä lapsen huoltajuutta. Huostaanotto on voimassa aina toistaiseksi. Se voidaan kuitenkin lakkauttaa, jos esimerkiksi vanhempien tai lapsen omassa elämäntilanteessa tapahtuu merkittäviä muutoksia tai sen lopettaminen tukee lapsen etua. (Roos 2002.)

Lapsen sijoittaminen ei ole tavoite eikä ratkaisu ongelmiin, jonka jälkeen lapsen kehitys olisi turvassa. Sijoituspäätöstä tehdessä on otettava huomioon ratkaisun pysyvyys ja turvallisuus. Siihen vaikuttaa lapselle ja lapsen kasvuympäristölle annettava tuki, joka mahdollistaa sitoutumisen sijoitukseen. (Kalland 2011, 216.)

Lapsen asiakkuuden lastensuojelussa on todettu johtuvan siitä, että lapseen on kohdistunut tai kohdistuu hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiä. Syy tähän, löytyy usein vanhempien ongelmista, joiden vuoksi he eivät ole kyenneet huolehtimaan lapsensa hoidosta. Vanhempien käyttäytymisessä tai olosuhteissa pitäisi tapahtua muutos jotta tilanne saadaan korjatuksi. Kun muutos on tapahtunut ja lapsella on mahdollisuus saada tarvitsemaansa hoitoa ja huolenpitoa, ollaan tilanteeseen tyytyväisiä. Tilanteessa pitää kuitenkin muistaa ja huomioida lapsen kokemukset, että lapsi ei jäisi vaille apua jota hän tarvitsee huolimatta vanhemmissa tapahtuneesta myönteisistä muutoksista. (Möller 2004, 25.)

Lasten huostaanottoihin liittyy julkisten ja yksityisten etujen vastakkaisuus. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle eroon perheestä koskettaa lasta, lapsen ystäviä, vanhempia, sukua ja työntekijöitä ja heidän yhteisöjään. Huostaanotoista kokemukset ovat yksilöllisiä, tunteita herättäviä ja liittyvät tiettyihin elämäntilanteisiin ja sen takia niissä on erittäin vaikea saavuttaa ratkaisuja, jotka tyydyttäisivät kaikkia osapuolia. (Roos 2002.)

Tavoitteellinen lastensuojelutyö on prosessi, joka pitää sisällään asiakkaan tilanteen arvioinnin, tavoitteista ja toimintasuunnitelmasta sopimisen, työskentelyn ja työskentelyn päättämisen. (Möller 2004, 15.)

4.2 Lastensuojelun asiakasperheet

Lastensuojelun asiakkaaksi ohjautuvat erityisen tuen ja avun tarpeessa olevat perheet. Useimmin lastensuojeluprosessin käynnistää omais- ja sukulaisverkosto tai lapsen kanssa työskentelevältä ammattilaistaholta on tullut lastensuojeluilmoitus. (Myllärniemi 2006, 23.)

Vuonna 2009 lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli yhteensä noin 70 000 lasta ja nuorta. Huostassa olleiden lasten määrä väheni ensimmäistä kertaa lastensuojelun historiassa. Asiakasmäärät nousivat noin viisi prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Vuonna 2008 voimaan tullut nykyinen lastensuojelulaki selittää osaltaan asiakasmäärien kasvun, koska siinä avohuollon asiakkuuden alkaminen on selkeämmin määritelty kuin aikaisemmin. Sijoitettujen ja huostaan otettujen lasten määrä kääntyi laskuun, mutta kiireellisten sijoitusten määrä on yhä nousussa. Kodin ulkopuolelle oli kaiken kaikkiaan sijoitettu yli 16 000 lasta ja nuorta. (Lastensuojelu 2009.)

Huostaanotto alkoi yleisimmin kiireellisenä sijoituksena, laskuun kääntyneistä uusista huostaanotoista oli niiden osuus kolme neljäsosaa. Huostaanotoista noin joka viides oli tehty tahdonvastaisesti. Perheisiin lapsista on sijoitettuina noin puolet. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista tyttöjä (47 %) oli vähemmän kuin poikia (53 %). Vuonna 2009 kodin ulkopuolisia sijoituksia ei ollut lainkaan 15 kunnassa. (Lastensuojelu 2009.)

Sijoitetulla lapsella saattaa olla useita erilaisia sijoitusjaksoja saman vuoden aikana. Lastensuojelutilastoissa tilastot tehdään pääsääntöisesti lapsen viimeisimmän sijoitustiedon mukaan. Vuonna 2009 kaikista sijoitetuista lapsista 33 % oli perhehoidossa, 18 % ammatillisessa perhekotihoidossa, 35 % laitoshuollossa ja 14 % muussa huollossa. Laitoshuollossa olevien lasten määrä kasvoi, vaikka sijoitettujen kokonaismäärä laski valtakunnallisesti. (Lastensuojelu 2009.)

Alle 6-vuotiaiden lasten yleisin huostaanottoon johtava syy on vanhempien päihdeongelmat sekä lapsen perushoidon ja turvan puutteet. Seuraavaksi yleisimmät syyt ovat kaoottinen perhe-elämä ja vanhemman uupumus, mielenterveysongelmat tai sairaus. (Myllärniemi 2006, 68.)

Lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien koulutustaso on vaatimaton ja ammatillinen tausta heikko. Tyypillistä heille on perherakenteiden hajanaisuus ja sosiaalisten ongelmien yleisyys sekä noin puolessa tapauksista vanhemmat ovat eronneet. Lastensuojelutoimien taustalla on vahvasti vanhempien alkoholinäyttö ja kasvatuskyvyttömyys. Suurimmassa osassa äidin ongelmakäyttäytyminen toi lapset lastensuojelun piiriin. (Haapasalo & Repo 1998, 4.)

Lastensuojelun asiakkaat käyttävät useimmiten myös muitakin erityispalveluita. Lasten vanhemmilla esiintyviin ongelmiin kuuluu muun muassa päihdeongelmia, mielenterveysongelmia, uupumusta, vuorovaikutuksen vaikeuksia ja sisäisiä ristiriitoja. Tämän vuoksi moniammatillinen yhteistyö ja verkostotyö ovat keskeisiä työmuotoja. (Myllärniemi 2006, 24, 71.)

Tarve lastensuojelulle on edelleen suuri. Vuonna 2009 lastensuojeluilmoituksia tehtiin lähes 80 000, ilmoitukset koskivat hiukan yli 53 000 lasta. Edellisvuoteen verrattuna ilmoitusten ja lasten määrät kasvoivat. (Lastensuojelu 2009.)

5 LAPSEN KEHITYS

5.1 Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde

Varhainen vuorovaikutus on lapsen ja vanhemman yhdessä tekemistä, kokemista ja olemista ensivuotena. Riittävän hyvää vuorovaikutussuhdetta lapsen ja vanhempien välillä pidetään nykytiedon valossa erityisen tärkeänä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2011.) Vastasyntynyt vauva kykenee sopeutumaan ja vaikuttamaan ympäristöönsä. Vauva erottaa syntymästään lähtien kasvoja, äänteitä, puheääniä sekä liikkeitä ja suuntaa huomionsa lähellä oleviin ihmisiin. Vauvat reagoivat nähdessään kasvot tai kuullessaan ihmisäänen. Vuorovaikutussuhteen syntyminen edellyttää niin huoltajan kuin vauvan aktiivisuutta. Vuorovaikutuksen onnistuminen riippuu pitkälti huoltajan taitavuudesta ja halusta sovittaa toimintansa lapsensa tarpeiden mukaan. Huoltaja tekee aloitteen, johon vauva vastaa ja vähitellen vauva oppii myös itse tekemään aloitteita. (Himberg, Laakso, Peltola, Nääänen & Vidjeskog 2002, 50–52.)

Varhaisella vuorovaikutuksella on kokonaisvaltainen vaikutus lapseen. Vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä tarjoaa emotionaalista tukea ja on merkittävä stimulaation lähde varhaislapsuudessa. Vanhempien tulkitessa vauvan viestejä lapsen tarpeiden kannalta oikein, ja vastatessa niihin johdonmukaisesti, lapselle rakentuu mielikuva: minä olen hyvä, minun tarpeeni ovat tärkeitä, minusta on iloa, maailma on hyvä paikka. Vanhemman tehokas toiminta lapsen tarkkaavaisuuden suuntaamisessa on todettu ennustavan lapsen leikin tasoa, sanavaraston laajuutta, kielen ymmärtämistä ja kognitiivis-kielellistä kompetenssia kahden vuoden iässä. Perusturvallisuuden ja luottamuksen tunne heijastuu lapsen myöhempiin ihmissuhteisiin ja luo pohjaa hyvälle itsetunnolle ja minäkuvalle sekä kehittää empatiakykyä. (Lyytinen, Eklund & Laakso 2003, 61–64 ; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2011.)

Varhaisen vuorovaikutuksen myötä lapsi rakentaa vanhempaansa kiintymyssuhteen, joka heijastuu hänen myöhempiin vuorovaikutussuhteisiinsa. John Bowlbyn kehittämässä kiintymyssuhdeteoriassa määritellään kiintymyssuhde tunnesuhteeksi, joka tuo lapselle turvallisuuden tunnetta. Bowlby painotti teoriassaan äidin asemaa lapsen kehityksessä. (Himberg ym. 2002, 52–53.) Lapsi on syntyessään avuton ja tarvitsee hoitajan,

äidin huolehtimaan eloonjäännistään. Eloonjääminen ja sosialisatio edellyttävät lapsen pitkäaikaista kiinnittymistä ja kiintymystä hoitajaansa. Lapsella on olemassa synnynäinen tarve kehittää jonkinlainen kiintymyssuhde, kunhan saatavilla on vähimmäismäärä tukea ja virikkeitä. Äidin saatavilla olo silloin, kun lapsi häntä eniten tarvitsee vaikuttaa siihen, millaiseksi kiintymyssuhde muodostuu. Lapsi säätelee aluksi fyysistä etäisyyttä ja myöhemmin kokemaansa turvallisuutta hoitajaansa. Mitä nuorempi lapsi on, sitä enemmän hän tarvitsee hoitajansa tukea kokeakseen olonsa turvalliseksi. Äiti toimii myöhemmin turvallisena perustana, josta käsin lapsi voi vapaasti tutkia ympäristöään ja sitä kautta kehittyä. Jos lapsi joutuu eroon äidistään tai menettää äidin rakkauten, hänen kehityksensä vaarantuu. Bowlby myös nostaa esille lapsen todellisen elinympäristön merkityksen hänen kehitykselleen. (Hautamäki 2001, 14–15, 18–20, 22–23; Sinkkonen 2003, 93; Himberg ym. 2002, 52–53.)

Kiintymyssuhde on luottamussuhde. Lapsi luottaa varauksetta vanhempiinsa ja säilyttää luottamuksen, kun aikuiset osoittautuvat sen arvoiseksi. Luottamus alkaa säröillä, jos vanhemmat eivät auta lasta perustarpeidensa tyydyttämisessä ja jättävät hänet omilleen. Kiintymyssuhde on aluksi biologinen side, joka muuttuu molemminpuoliseksi psykologiseksi tunnesiteeksi. Tunneside levittäytyy pikkuhiljaa myös isään ja myöhemmin kaikkiin lapsen kanssa toimiviin aikuisiin. Tunneside rakentuu, pysyy yllä ja vahvistuu vain, jos aikuiset koko ajan vastaavat kasvavan ja kehittyvän lapsen tarpeisiin huolenpidolla. (Tahkokallio 2001, 34–39, 180–181.) Vanhemman ennakoiva ja luotettava käyttäytyminen synnyttää turvallisuuden tunnetta lapselle. Vanhemman reagoidessa toistuvasti esimerkiksi lapsen nälkäitkuun syöttämällä lasta, oppii lapsi ennakoimaan tilanteita ja tietää vanhemman auttavan häntä. Luottamuksellinen suhde vanhemman kanssa opettaa lasta tunnistamaan luottamuksen arvoisia ihmisiä ja tekee muut luottamussuhteet mahdollisiksi antaen vertailukohdan varoa epäluotettavia ihmisiä ja huonoa kohtelua. (Sinkkonen 2001, 22–23, 114–115.)

5.2 Lapsen kehityksen osa-alueet

Lapsuus on ainutlaatuinen elämänvaihe, jonka aikana opitaan paljon tärkeitä selviytymiseen tarvittavia taitoja. Varhaislapsuus ja vuodet ennen kouluikää ovat merkittävä aika yksilön kehityksessä ja ne luovat perustaa kaikelle myöhemmälle kehitykselle. Ke-

hityksen kaikilla osa-alueilla muutokset ovat suuria, ja jokainen vuosi on tärkeä kehitykselle. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 78.) Kasvu ja kehittyminen perustuvat lapsen synnynnäisiin ja perittyihin ominaisuuksiin sekä ympäristöstä saatuihin kokemuksiin ja sitä kautta oppimiseen. Lapsi muokkaa käsitystään ympäristöstä ja itsestään aistitiedon kautta tulevan palautteen avulla. Kaikilla lapsilla on ominaislaatunsa, jotka ovat kehittyneet heidän synnynnäisten ominaisuuksiensa ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Liikkuminen, sosiaalinen ja älyllinen sekä tunne-elämän kehitys kuuluvat erottamattomasti yhteen ja ne toimivat henkisen ja sosiaalisen kehityksen perustana. Hankaluudet yhdellä kehityksen osa-alueella heijastuvat lapsen kokonaiskehitykseen. Yksilön muuttuminen on ensimmäisten elinvuosien aikana huimaavaa ja mitään vastaavaa ihmisen ei koe milloinkaan myöhemmin. (Salpa 2007, 11; Tamminen 2004, 40–41; Ruoppila 2005, 30.)

Perinteisesti kehitystä on tarkasteltu erottelemalla ihmisen fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen alue toisistaan. Nämä osa-alueet kuvaavat kehityksen perustana olevia inhimillisen elämän puolia. Liikkuminen, sosiaalinen ja älyllinen kehitys jaotellaan motoriseen, sosioemotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Motorisella kehityksellä tarkoitetaan lihasten hallintaan sekä liikkumiseen liittyvää kehitystä. Motorinen kehitys ilmenee muutoksina kehon ja sen eri osien toiminnoissa. Motorisessa kehityksessä erotetaan karkeamotorinen ja hienomotorinen kehitys. Karkeamotorinen kehitys tarkoittaa suurten ja hienomotorinen kehitys pienten lihasryhmien liikekehitystä ja hallintaa. Harjoittelulla ja oppimisella on keskeinen asema motorisessa kehityksessä. Motorisen kehityksen turvin lapsella on mahdollisuus hankkia tietoa uusista paikoista ja olla aloitteellinen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Motorinen kehitys kietoutuu varhaisvuosina kognitiiviseen ja sosiaaliseen kehitykseen. (Anttila ym. 2005, 34–35; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 30–31. Numminen 2005, 94–95.)

Kognitiivisesta kehityksestä puhuttaessa tarkoitetaan havaitsemiseen, ajatteluun, kielen, muistiin ja oppimiseen liittyvää kehitystä. Kognitiivista kehitystä tarkastellessa on tarkastelun kohteena ihmisen kyky oppia uusia taitoja ja tietoja sekä miten hän oppii hyödyntämään niitä elämässään. Lapsen kognitiivinen kehitys on niin perimän kuin ympäristönkin säätelemää. Kognitiivinen kehitys edellyttää ajattelun, havaitsemisen, kielen sekä muistin toimintojen kehitystä uusien rakenteiden muodostamiseksi tai van-

hojen rakenteiden muuttamiseksi. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 32, 86–89; Numminen 2005, 156–158.)

Sosioemotionaalinen kehitys sisältää tunne- ja vuorovaikutustaitoja, joita ovat tunteiden tunnistaminen, nimeäminen, ilmaiseminen ja hallinta sekä toisten kuunteleminen ja auttaminen. Tunteet muodostuvat aivosolujen verkostoissa kokemusten ja niiden merkitysten ohjaamien viestien yhdistyessä tai eri aistitoimintojen herättäminä aistimuksina, mielikuvina. Lapsen ensimmäiset ikävuodet ovat parasta aikaa tunnetaitojen kehitykselle ja ne luovat perustan myös tunteiden myöhemmälle kokemiselle ja käytölle kehon, ajattelun ja sosiaalisten toimintojen ohjaamisessa. Sosiaalisen kehityksen kautta ihminen tiedostaa oman erillisyytensä ja tarpeensa liittyä muihin. Sosiaalinen toiminta luo perustuksen minäkäsitykselle, joka pitää sisällään itsen liitettyjä ajatuksia, käsityksiä ja arviointeja. Toimimalla ja olemalla vuorovaikutuksessa toisten kanssa, yksilö kokee itsensä määrätyillä tavoilla ja saa palautetta sekä uusia kokemuksia toisten kanssa olemisesta. Olemalla vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin ylläpidämme, vahvistamme ja muokkaamme tuntoa itsestä ja siitä millaisia olemme muiden ihmisten seurassa. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 36–37; Numminen 2005, 172.)

5.3 Kehityksen eteneminen

Lapsen kehityksen kulku on yksilöllistä ja se etenee eri vaiheiden läpi. Kehityksen kuluksa voidaan havaita herkkyys- ja kehityskausia sekä kehityskriisejä. Herkkyyskausi on ajanjakso, jonka aikana yksilö on erityisen altis tietynlaisille kokemuksille. Herkkyyskauden aikana tietyn toiminnan oppiminen on helpompaa kuin muulloin. Jos taito jää herkkyyskaudella oppimatta, on sen oppiminen myöhemmin hankalampaa. Kriittisen kauden aikana lapsen on saatava ympäristöstä vinkkejä virikkeitä, jotta tietty kyky pääsisi kehittymään. Kehityskriisi on ajanjakso, jonka aikana yksilö joutuu ikä kautensa tyypillisen kehitystehtävän eteen. Takertuminen johonkin kriisiin tai epäonnistunut ratkaisu vaikuttaa myöhempään kehitykseen haitallisesti. Jokaisessa kehitysvaiheessa ihmiselle muodostuu uusi käsitys itsestään ja ympäröivästä maailmasta. (Anttila ym. 2005, 21–22; Himberg ym. 2002, 19–21.)

Kehitystehtävä on tehtävä, joka ilmenee tietyssä vaiheessa yksilön elämässä. Tunnetuin yleisiä kehitystehtäviä kuvaava teoria on Erik H. Eriksonin elämänkaariteoria, jossa elämänkulkua tarkastellaan psykososiaalisten tehtävien ja siirtymien kautta. 1950-luvulla syntyneen teorian ydinajatuksen mukaan, ihminen kohtaa elämänkaarensa aikana kahdeksan kehityskriisiä, joiden aikana hän joutuu ratkaisemaan kehitystehtäviä. Jokaisen ikävaiheen kehityskriisi sisältää oman kehitystehtävänsä, jonka ratkaiseminen johtaa parempiin mahdollisuuksiin selvitä seuraavasta kehityskriisistä. Kehityskriisin epäonnistuminen puolestaan vaikeuttaa seuraavan kehityskriisin kohtaamista. (Himberg ym. 2002, 21; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 52–53.)

Lapsen kasvu ja kehittyminen perustuu sekä lapsen synnynnäisiin, perittyihin ominaisuuksiin että ympäristöstä saatuihin kokemuksiin ja niiden kautta oppimiseen. Aistien ja hermoston toiminta on tärkeä lapsen normaalin kehityksen kannalta. Lapset käyttävät sensomotorisia toimintojaan, jotka muodostuvat motoristen ja aistihavaintojen yhdistelmästä. Sensomotorinen kehitys tarkoittaa sitä, että lapsi oppii aistiensa avulla reagoimaan ympäristön ärsykkeisiin. Kehitys hidastuu, jollei lapsi saa aistiensa mahdollistamana riittäviä ulkoisia virikkeitä. Lapsi tarvitsee vuorovaikutusta läheisten ihmisten kanssa ja kehitystasolleen sopivaa ympäristöä. Tämän avulla lapsi oppii liikkumaan, aistimaan, käyttämään käsiään sekä samaan tietoja ja vaikutelmia kehittämään tunte-elämäänsä. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 81; Salpa 2007, 11–13.)

Perheellä on suuri merkitys lapsen kehityksessä ja se perustuu kiintymyssuhteisiin lapsen ja vanhempien välillä. Vanhemmat voivat tietoisesti vaikuttaa lapsen kehitykseen, mutta vaikuttaminen voi olla myös tahatonta tai heikosti tiedostettua. Vanhemmat näyttävät lapsille toimintamalleja ja välittävät näin arvoja, asenteita ja ihanteita. Vanhemmat vaikuttavat ohjaamalla ja opettamalla sekä rajoittamalla toimintoja. Vanhemmat palkitsevat, vahvistavat ja rankaisevat lastaan osoittaen tällä tavalla minkälainen toiminta on toivottavaa ja mikä ei. Onnistunut toiminta kasvattajina perustuu siihen, miten lapselle luodaan kehittymisen edellytyksiä sekä puitteita ja miten lapsen kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Tärkeää on positiivisten tunteiden osoittaminen ja rajojen asettaminen. (Ruoppila 2005, 34–35.)

5.4 Lapsen kehitys ja sen tukeminen sijoituksen aikana

Varhaisilla hoivakokemuksilla tiedetään olevan vaikutuksia lapsen kehitykseen. Kiintymyssuhdeteoriassa painotetaan läheisten, turvallisten ja pysyvien kiintymyssuhteiden merkitystä. Sijoitetun lapsen kohdalla rikotaan tätä perusperiaatetta vastaan, koska lapsen elämässä on tapahtunut katkos, joka voi olla lapsen kehityksen kannalta riskitekijä. Etenkin kun lapsi sijoitetaan lastensuojelun toimenpiteenä, häneltä puuttuu lisäksi kokemus turvallisista kiintymyssuhteista. (Kalland 2011, 207.)

Kiintymyssuhdeteoriassaan Bowlby toi esiin äidin ja lapsen välisen varhaisen suhteen harmonisuutta ja pitkällisten tai toistuvien erokokemusten haitallisuutta lapselle. Hän tajusi, että ihmislapsella on sellainen käyttäytymisjärjestelmä, jonka tarkoituksena on pitää välimatka hoivaajaan mahdollisimman lyhyenä. Kiintymyssuhdeteorian ja sen erilaisten sovellusten avulla pystytään avaamaan sitä, missä määrin varhaiset kokemukset vaikuttavat myöhempään elämässä selviytymiseen. (Sinkkonen & Kalland 2001, 7–8.)

Sijoitetulla lapsella on usein heikot lähtökohdat mikä aiheuttaa riskejä kehitykselle. Lastensuojeluasiakkuuden tai sijoituksen taustalla korostuvat perheen mielenterveys- ja päihdeongelmat, perheväkivalta ja lapsen laiminlyönti tai pahoinpitely. (Kalland 2011, 208.)

Lapsella on yleensä kiintymyssuhdehäiriö jo ennen sijoitusta vaikean taustansa takia. Mutta myös turvallisissa oloissa kasvaneet lapset saattavat näyttää tunteensa voimakkaasti huostaanotettuina, koska sijoitus on vaikea ja epätyypillinen kokemus lapsen elämässä. Huostaanotto prosessi on erittäin vaikea lapsille, joilla ei ole taitoa tai edellytyksiä käsitellä tapahtumia ja lisäksi kokemukset huostaanotosta ovat negatiivisia. Sijoitus jo itsestään aiheuttaa kiintymyssuhdehäiriöitä. Lapsen kehityksen tai jopa henkiinjäämisen turvaamiseksi se voi olla kuitenkin välttämätöntä. (Kalland 2011, 208–209.)

Lapsen sijoittamista täytyy miettiä tarkoin, koska lyhyistä sijoituksista lapsi ei todennäköisesti hyödy, vaan päinvastoin ne voivat olla lisäuhka lapsen kehitykselle. Lapsen kehitystä ei välttämättä suojaa myöskään sijoitus takaisin biologisille vanhemmille. Tutkimuksissa on todettu että biologisille vanhemmille palautetut lapset kehittyvät hei-

kommin kuin lapset joiden sijoituksesta tulee pysyvä. Suurimmassa osassa tutkimuksia tulokset viittaavat myös siihen, että edestakaiset sijoitukset vaikuttavat negatiivisesti lapsen kehitykseen. Sijoituksen katkeaminen ei ole yhteydessä lapsen oireiluun sijoitushetkellä, mutta katkokset sijoituksen pysyvyydessä vaikuttavat kielteisesti lapsen kehitykseen (Kalland 2011, 208- 209.)

Aronsonin (Koponen, 2006, 27) ja Aronsonin & Olegårdin (Koponen, 2006, 27) tutkimusten mukaan ennen ensimmäistä ikävuotta sijoitetuista lapsissa ei ollut merkkejä psykososiaalisista ongelmista verrattuna myöhemmin sijoitettuihin lapsiin. Kuitenkaan ympäristö ei ollut yhteydessä älylliseen tasoon eikä neuropsykologisiin vaurioihin.

Lapsen ja vanhemman tunne-elämän kehitykseen vaikuttaa kiintymyssuhteen laatu. Lapsen kokemus häneen kohdistuvasta rakkaudesta saa hänessä esiin tunteen olevansa arvokas. Arvokokemus mahdollistaa pysyvästi sellaisissakin tilanteissa, jotka eivät muuten vaikuttaisi palkitsevilta. Kokemus on pohjana lapsen moraalin kehitykselle ja omantunnon syntymiselle. (Puolimatka 2004, 46–48.)

Lapsen tarpeiden tunnustaminen ja kunnioittaminen korostuu kiintymyssuhdeteoriassa samoin kuin se, että pieni lapsi tarvitsee pysyviä ihmissuhteita. (Sinkkonen & Kalland 2001, 8.) Mary Ainsworth (Hautamäki 2001, 35–37) tutkijaryhmineen on tutkinut vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen kehittymisen häiriöitä. Hän kuvaa kolme erilaista menettelytapaa, joilla pienen lapsen on tarkoitus ylläpitää ja varmistaa kiintymyksensä kohteena olevan henkilön saatavilla oloon. Kiintymyssuhdehäiriöt hän luokittelee turvattomasti kiintyneisiin - vältteleviin lapsiin sekä turvattomasti kiintyneisiin – ristiriitaisiin ja vastahankaisiin lapsiin. Turvattomasti kiinnittyneen-välttelevät lapset ovat oppineet, että vanhempi ei vastaa heidän viesteihinsä johdonmukaisesti ja sensitiivisesti. Tästä johtuen lapsi on oppinut olemaan käyttämättä vanhempaansa turvanaan ja kehittämään uusia keinoja säädellä tunnetilojaan. Tällä tavoin vanhempaansa kiinnittyneet lapset välttelevät pidempää sylissä oloa sekä katsekontaktia. Laiminlyödyt lapset vääristävät tunneilmaisujaan myönteisemmäksi kuin heidän todellinen tunnetilansa on. Tavoitteena lapsella on saada vanhempansa huomio. Turvattomasti kiinnittyneiden ristiriitaisten ja vastahankaisten lasten vanhempien toiminta on epäjohdonmukaista ja vuorovaikutustavat ovat monimutkaisia ja ennalta arvaamattomia. Josta johtuen lapsi ei kykene vastaanottamaan vanhemman viestejä.

Keskeistä lapsen kehityksen kannalta on, että hän voi kokea turvallista läheisyyttä, turvallisia eroja ja turvallisia jälleennäkemisiä. Lapsi tarvitsee aikuisen, joka pystyy tarjoamaan hänelle säätelevää läheisyyttä, on kiinnostunut hänen tunteistaan ja ajatuksistaan ja auttaa muodostamaan eheän jatkumon hänen elämästään ja kokemuksistaan. Toisin sanoen lapsi tarvitsee aikuisen, joka muistelee hänen kanssaan menneisyyttä, tuo ymmärrystä nykyisyyteen ja luo hänen kanssaan tulevaisuuden mahdollisuuksia. (Kalland 2011, 210–211.)

Lapsi, jolta puuttuu kokoava ja eheyttävä yhteys toiseen ihmiseen, joutuu taistelemaan elonjäämisestään käytettävissä olevilla keinoillaan. Sijoitetuilla lapsilla, jotka ovat kokeneet useita kiintymyssuhteiden katkoksia varhaisvaiheissaan, on huomattavasti muita useammin reaktiivisen kiintymyssuhdehäiriön (RAD) piirteitä. Häiriö ilmenee muun muassa valikoimattomana sosiaalisuutena, äärimmäisenä estyneisyytenä tai joskus näiden yhdistelmänä. Valikoimattomasti sosiaalinen lapsi ei tunnu vierastavan, hän luo kontaktin vieraisiin ihmisiin tavalla joka rikkoo intymiteettirajoja: hän tarrautuu, hakeutuu syliin ja pystyy lähtemään vieraan mukaan. Vähän vanhempi lapsi voi taas keskustella avoimesti ja kiusallisesti perheen asioista. Tämänlainen valikoimattomuus on kiintymättömyyden merkki, koska pienen lapsen pitäisi kokea vieraan ihmisen läsnäolo uhkaavaksi ja turvautua vanhempiinsa. Lapsi voi käyttäytyä myös välttelevällä tavalla: lapsi ei ole halukas katsekontaktiin, eikä syliin eikä turvaudu aikuiseen ollenkaan. (Kalland 2011, 211.)

Sijoitetun lapsen alkuaireisiin kuuluu myös stereotyyppinen käyttäytyminen ja kontrolloiva käyttäytyminen aikuista kohtaan, itsetuhoinen tai itseä vahingoittava käyttäytyminen, tottelemattomuus ja neuvottelukyvyn puuttuminen, liiallinen valppaus ja aggressiivisuus. Monilla lapsilla esiintyy myös ongelmia tunne-elämässä, käyttäytymisen säätelemisessä erityisesti ryhmässä sekä kognitiivisessa kehityksessä, kuten kielenkehityksessä, abstraktissa ajattelussa ja ajantajussa. Yleensä lapsen leikit sisältävät traumaattisia teemoja, äkillisiä erokokemuksia, väkivaltaa ja kuolemaa. (Kalland 2011, 211.)

Yhdysvalloissa kansallisessa selvityksessä havaittiin, että sijoitusten pysyvyys suojaa lapsen kehitystä. Hardenin (Kalland 2011, 209) tutkimus osoitti, että sijoitusten lukumäärällä pystytään ennustamaan sijoitettujen lasten käyttäytymishäiriöitä. American Psychiatric Association (Kalland 2011, 209) on todennut lukuisat sijoitukset yhdeksi

reaktiivisia kiintymyssuhdehäiriöitä aiheuttavaksi tekijäksi. Joissain tutkimuksissa on kuitenkin tehty erilaisia havaintoja, joiden mukaan sijoitusten lukumäärä ei sinänsä ole lapselle suurin kehitysriskien aiheuttaja. Suomalaisessa tutkimuksessa (Koponen 2009) todettiin myös, että sikiöaikana päihteille altistuneille lapsille aikainen sijoitus oli kehityksen suoja, mutta kuitenkin kehitysongelmia ei lisännyt sijoitusten lukumäärä. Varhainen huostaanotto ja sijoitus olivat lapselle suoja vaikka sijoituksia olisi ollut useita tilannetta verrattaessa siihen, että lapsi olisi kasvanut biologisten, päihdeongelmaisten vanhempiensa kanssa. Myös Koponen (2006) osoittaa tutkimuksessaan, että vanhempien päihteiden käytölle altistuneille lapsille keräytyy monia tervettä kasvua ja kehitystä vaarantavia riskitekijöitä. Slinning (Kalland 2011, 211) & Moe (Kalland 2011, 211) Vaikkakin turvallinen kasvuympäristö suojaa siis näiden lasten kehitystä, se ei kokonaan pysty kompensoimaan raskausaikana syntyneitä vaurioita.

Erinäisissä tutkimuksissa on todettu lapsen varhaiskokemuksen merkitys hänen mielen-terveydelleen. Tiedetään, että äidin masennus vaikuttaa kielteisesti äidin ja vauvan vuorovaikutukseen. Monet psykoanalyytikot ovat kehittäneet teorioita varhaisten ihmissuhteiden kehittymisestä ja tunteiden merkityksestä niiden muodostumisessa. Spitz (Schulman 2011, 126) tutki laitoshoidossa olleita vauvoja, jotka olivat erossa äideistä. Hän tuli siihen tulokseen, että vauvat joille oli muodostunut yhteys hoivaajaansa ennen laitokseen menoa, joutuivat muita syvempään masennukseen vastavuoroisuuden puutteesta, mutta pystyivät palautumaan vuorovaikutukseen jos aiempiin olosuhteisiin paluu tapahtui tarpeeksi nopeasti. Lapsilla oli myös vaikeuksia sopeutua ja ongelmia tunteiden säätelyssä. He pyrkivät selviytymään rankoista tilanteista kehittämällä erilaisia somaattis-psykykkisiä suojautumiskeinoja: väistelivät kontakteja, sulkivat silmänsä, nukkuivat paljon, käänsivät päätään pois ja kiinnittivät katseensa johonkin elottomaan pitkiksi ajoiksi. Tätä tilaa Spitz (Schulman 2011, 126) kutsui anakliittiseksi depressioksi.

Vaikeat ulkoiset olosuhteet eivät riitä aiheuttamaan lasten kaltoinkohtelua, vaan ne ovat riskitekijöitä, jotka altistavat siihen. Kaltoinkohtelulla on negatiivinen vaikutus lapsen kognitiiviseen, sosiaaliseen, psykologiseen ja moraaliseen kehitykseen, eikä lapsen kokonaisvaltainen kehitys edisty parhaalla mahdollisella tavalla. (Paavilainen 1998, 38–39.)

Vaativat kokemukset voivat tulla esiin myös siten, että lapsi käyttäytyy joissakin tilanteissa hyvinkin aikuismaisesti ja toisissa vastaavasti taantuu taidoissaan. Tällöin lapsi hakee turvaa siitä kehitysvaiheesta, jonka hän on kokenut turvalliseksi ja hyväksi. (Väliavaara 2004, 15.)

Sijoitetulla lapsella kokemukset ylittävät hänen ymmärryksen ja hallintakykynsä ja liittyvät usein turvattomuuteen, vanhempien päihderiippuvuuteen ja mielenterveysongelmiin sekä väkivaltaan, heitteillejättöön tai hyväksikäyttöön. Kasvettuaan epäsuotuisassa ympäristössä lapsen kehityksen eri osa-alueet eivät ole yleensä samalla tasolla kuin kronologinen ikä edellyttäisi. Tapahtumat, joista huostanotto on aiheutunut, saattavat jäädä jäsentymättä lapsen mielessä, jos niitä ei ole mahdollista käsitellä. Lapsi saattaa yrittää voimakkaasti unohtaa traumaattisen kokemuksen ja tukahduttamaan tunteensa. Lapsella on riski menettää kosketus omiin tunteisiinsa, jos hän pyrkii käyttäytyä aikuismaisesti suojellakseen itseään ja vanhempiaan. (Väliavaara 2004, 15–16.)

Sijoitetun lapsen kiintymyssuhde biologisiin vanhempiinsa syntyy usein haavoittuvissa oloissa. Turvaton kiinnittyminen ja traumaattiset kokemukset altistavat lasta vioittuneelle kehitykselle. (Kalland 2011, 208.) Lapsi tarvitsee usein erityistä tukea haastavien kokemusten negatiivisten vaikutusten vähentämiseksi. Varhainen auttaminen on suojavana tekijänä lapselle niin että, sijoitus olisi mahdollisimman onnistunut kokemus lapselle, hän tarvitsee mahdollisuuden prosessoida kokemuksiaan ja käsitellä tunteitaan. Jokaisessa lapsessa on paljon mahdollisuuksia ja voimia kasvaa, mutta haasteeksi nouseekin, miten aikuinen saa valjastettua lapsen yksilölliset vahvuudet myönteisen kehityksen tueksi ja miten pystytään katkaisemaan lapsen kielteinen kehitys. (Väliavaara 2004, 17–19.)

Avainasemassa lapsen elämässä toimivat häntä hoitavat henkilöt. Parhaiten lapsi tulee autetuksi, kun kasvuolot tarjoavat hänelle mahdollisuuden tunteiden ja kokemusten ilmaisemiseen. Lapsen kehitystä tukee se, että häntä hoitavat aikuiset ovat tietoisia lapsen ongelmista ja että heillä on käytössään tarpeeksi voimavaroja käsitellä huolia. Keskeisiä kehitystä tukevia ympäristötekijöitä ovat lapsen huomioonottava vuorovaikutus, varhainen tuki ja kuntoutus. Sijoitettujen lasten kanssa työskenneltäessä ei pidä unohtaa, kuinka suuri merkitys yksittäisillä teoilla saattaa olla lapsen hyvinvoinnin ja myöhemmän elämän kannalta. (Väliavaara 2004, 13.)

6 PRODUKTION SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

6.1 Opinnäytetyö produktiona

Opinnäytetyön tulee kehittää ja osoittaa opiskelijan valmiuksia soveltaa tietojaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvissä käytännön asiantuntijatehtävissä. Opinnäytetyön prosessin tarkoituksena on tukea opiskelijan ammatillista kasvua ja tehdä näkyväksi hänen osaamistaan. Diakonia-ammattikorkeakoulussa opinnäytetyön peruseräperäisiin kuuluu muun muassa kehittää ja tukea opiskelijaa ammatillista kasvua sekä vahvistaa tutkimus- ja kehittämistaitoja, produktioiden hallintaa. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 22–23.)

Produktio on useimmiten kertaluontoinen ja lyhytkestoinen ja sen tarkoituksena on tehdä jokin tuotos, joka samalla kehittää työvälineitä käytännön toimintaan. Produktiota tehdessä ensiksi mietitään työn tavoite sekä miten työ niveltyy ammatilliseen kasvuun. Produktion suunnittelun ja toteuttamisen tulee pohjautua sen kohteen ja ammatillisia käytäntöjä koskeviin tutkittuihin tietoihin. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 33–34.)

Opinnäytetyömme tarve tuli Sofian vastaanottokodilta. Produktiota tehdessä olemme saaneet Sofian vastaanottokodilta rakentavaa ja hyvää palautetta, niin että produktiota on ollut vaativaa mutta miellyttävää tehdä.

6.2 Produktion vaiheet

Aloitimme opinnäytetyömme tekemisen vuoden 2011 keväällä. Toinen meistä on työskennellyt aikaisemmin Sofian vastaanottokodissa ja tätä kautta tuli esille tarve uusitusta tulotietolomakkeesta. Sofian vastaanottokoti tarvitsi päivitystä tulotietolomakkeeseen ja lomakkeen uusiminen päätettiin toteuttaa opinnäytetyönä. Senhetkinen lomake oli 2-sivuinen, jossa kysymykset olivat suppeita eikä siinä ollut kysymyksiä aiheista, jotka olivat työntekijöille työn kannalta merkittäviä. Tulotietolomake oli koettu sekavaksi ja ulkomuodoltaankaan se ei enää miellyttänyt. Sofian vastaanottokodin työntekijöiden

toivomuksena oli, että lomakkeesta tulisi mahdollisimman laaja ja monipuolinen. Paikka ja työntekijät olivat jo entuudesta tuttuja toiselle meistä, joten yhteistyö Sofian kanssa lähti käyntiin helposti.

Ensimmäinen palaveri Sofiassa

Kävimme Sofian vastaanottokodissa palaverissa työntekijöiden kanssa lomakkeen sisällöstä. Keskustelimme siitä, minkälaista muutosta työntekijät lomakkeeseen toivoisivat. Kävimme läpi, mikä vanhassa lomakkeessa oli hyvää ja mikä huonoa. Keskustelussa nousi esille, että vanhassa lomakkeessa ei ollut riittävästi kysymyksiä, jotta lapsen elämän kartoitus olisi tarpeeksi laaja. Työntekijät kaipasivat lomakkeeseen monipuolisuutta ja selkeyttä. Tulimme siihen tulokseen, että koko lomake tulisi tehdä uuteen muotoon. Työntekijät kertoivat meille ideoitaan ja pääsimme työstämään ensimmäistä versiota lomakkeesta. Alkuun pääseminen oli luultua hankalampaa, kun emme oikein tienneet mistä aloittaa, eikä meillä ollut lomakkeita, joista olisi voinut napata ideoita. Aloitimme tavallaan puhtaalta pöydältä. Työstimme lomaketta muistiinpanojen avulla ja lisäsimme siihen meidän mielestämme tärkeitä asioita. Kun olimme saaneet lomakkeesta luonnoksen tehtyä, lähetimme sen Sofiaan työntekijöiden luettavaksi. Työntekijät kertoivat mielipiteitään ja korjausehdotuksia sähköpostitse, jonka jälkeen pääsimme taas jatkamaan lomakkeen työstöä.

Puhelinkeskustelu psykologin kanssa

Vastaanottokodin psykologin kanssa kävimme puhelinkeskustelun ja hän kertoi meille omia ehdotuksiaan lomakkeen uusimiseen. Keskustelussa kävi ilmi, että psykologin näkökulma oli erilainen kuin työntekijöiden, koska hän tarvitsi eri tavalla tietoa arvioidakseen lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Keskustelimme hänen kanssaan lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta ja siitä, minkälaiset kysymykset toisivat vastauksia ja selvitystä siihen. Keskustelussa nousi esille myös lapsenasuinolosuhteiden ja asuinpaikan sekä niiden muuttumisen kysymisen tärkeys. Psykologilta saimme uuden näkökulman, jota pystyimme hyödyntämään lomakkeen työstämisessä. Lomakkeen

toimivuuden kannalta oli tärkeää saada eri toimijoiden mielipide lomakkeesta, jotta se varmasti palvelisi kaikkia osapuolia tulevaisuudessa.

Toinen palaveri Sofiassa

Tapasimme Sofian vastaanottokodin työntekijät uudelleen, kun olimme saaneet työstettyä lomaketta eteenpäin. Halusimme kuulla heidän mielipiteitään ja parannusehdotuksia lomakkeeseen. Olimme lähettäneet lomakkeen työntekijöille jo etukäteen, jotta he pystyivät käymään läpi lomaketta rauhassa ja arvioimaan sitä ajan kanssa. Työntekijät olivat tyytyväisiä lomakkeen kysymyksiin ja suuntaan, johon lomake oli menossa. He olivat kirjoittaneet korjausehdotuksia uusittuun lomakkeeseen ja kävimme ehdotukset läpi heidän kanssaan. Työntekijät toivoivat lisäkysymyksiä aiheisiin, joista kävisi ilmi lapsen arki jaoteltuna, lapsen elämän vaiheet, perhesuhteet sekä niiden muuttuminen. Saadaksemme lomaketta eteenpäin, meidän oli tehtävä tarkentavia kysymyksiä, jotta se palvelisi työntekijöitä kartoittamaan paremmin lapsen taustatietoja. Olimme tyytyväisiä tapaamiseen ja uusilla ideoilla jatkoimme lomakkeen muokkaamista parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen.

Työntekijöiden korjausehdotukset lomakkeeseen

Olimme työstäneet lomaketta uuteen muotoon ja lisänneet hoitohenkilökunnan toivomia ehdotuksia. Lähetimme uuden lomakkeen taas sähköpostilla heille, niin että he voisivat arvioida sitä ja sen toimivuutta. Puhelinkeskustelussa ja sähköposteissa tuli ilmi, että työntekijät olivat tyytyväisiä uudistettuun lomakkeeseen. Korjausehdotuksia saimme muutama kysymykseen, jotka koskivat lapsen ongelmatilanteita. Tavoitteena oli, että kysymykset olisivat mahdollisimman selkeitä ja ymmärrettäviä. Tämän jälkeen kysymykset olivat valmiit ja aloimme miettiä ja suunnitella lomakkeen ulkomuotoa, johon olimme saaneet toivomuksia työntekijöiltä. Lomakkeen ulkomuodon saimme siihen muotoon, että se miellytti Sofian henkilökuntaa sekä meitä. Lomake oli valmis ja työntekijät pääsivät kokeilemaan sitä käytännössä. Lähetimme heille vielä arviointikyselyn (kts. liite 2), jotta saisimme palautetta lomakkeesta ja sen käyttöönotosta.

6.3 Lomakkeen arviointi

Lomakkeen ulkomuoto ja kysymykset ovat hieman erilaisia, kuin mitä itse olisimme valinneet. Sofiasta tuli tarkat toiveet kysymyksistä ja niiden muodosta. Koko prosessin ajan lomaketta lähetettiin välillä Sofiaan, jotta työntekijät pystyivät sitä arvioimaan ja kertomaan lisää muutosehdotuksia. Yhteistyö Sofian kanssa auttoi ymmärtämään, mitä kaikkea työntekijät lomakkeeseen halusivat. Tärkeintä oli tehdä lomakkeesta Sofian hoitohenkilökunnan toiveiden mukainen, koska he lomaketta tulevat käyttämään. Olemme kuitenkin tyytyväisiä lomakkeen lopulliseen sisältöön ja sen ulkomuotoon. Toivomme, että tulevaisuudessa olemme sitä myös itse käyttämässä.

Pyysimme henkilökunnalta lopullisen palautteen arviointilomakkeella, jossa oli kolme kysymystä; 1. Mikä on lomakkeessa hyvää? 2. Onko lomakkeessa jotain parannettavaa? 3. Mikä olisi sopiva nimi lomakkeelle, joka parhaiten kuvaaisi sitä? Saimme arviointipaperit Sofiasta ihan viime hetkellä ja siksi arvioinnin avaaminen raporttiin on toteutettu lyhyesti.

Työntekijät arvioivat (kts. liite 2) lomakkeen toimivaksi työvälineeksi uuden perheen haastattelussa. Heidän mielestään se auttoi haastattelutilanteessa pysymään asiassa ja palaamaan aiheeseen, jos vastaukset lähtivät rönsyilemään. He kokivat kysymysten olevan tarpeeksi kattavia ja laajoja, kartoittamaan lapsen ja perheen arkea.

Erittäin kattava. Lomakkeen avulla on mahdollista saada perusteellinen selvitys perheen arjesta. Saa erittäin kattavaa tietoa lapsen taustoista, tavoista ja perheestä / elämään kuuluvista ihmisistä. Hyvä työväline lähestyä vanhempia lapsen asioissa.

Parannusehdotuksiakin tuli, muun muassa kysymysten muotoon ja asetteluun sekä kieliasuun. Osan mielestä kysymyksiä oli liikaa ja se herätti mietintää siitä, jaksako vanhemmat vastata näin pitkään lomakkeeseen? Ehdotuksena tuli kysymysten yhdisteleminen tai tiivistäminen muulla tavoin. Lomakkeeseen toivottiin kysymys vanhempien odotuksista Sofian vastaanottokotia kohtaan.

*Kysymyksiä vanhemmille, mitä odottavat/toivovat Sofian si-
joitukselta /hoidolta. Ehkä liikaa kysymyksiä vanhemmille,
jaksavatko vastata? Voisiko tiivistää? Tuntuu joissain kohdin
liiankin perustellulta.*

Lomake kantoi koko prosessin ajan työnimeä; Perheen arjen kartoittaminen. Työnteki-
jöiden mielestä nimi oli kattava ja pitää sisällään kaiken sen, mitä lomake todellisuudes-
sa on. Nimiehdotuksista nappasimme kuitenkin siihenkin parannuksen ja lopulliseksi
nimeksi tuli; Lapsen ja perheen arjen kartoittaminen.

Lomakkeen toimivuutta käytännössä olisi pitänyt mielestämme testata pidempään, jotta
olisimme saaneet enemmän laadukkaita tuloksia sen käytöstä. Ajan puutteen vuoksi
tähän ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta. Kaikki lomaketta arvioineet työntekijät eivät
ole olleet mukana lomakkeen kysymysten laatimisessa ja lopullisessa arvioinnissa näkyi
selkeät mielipide-erot. Eri työntekijöillä oli eri toiveet kysymyksistä ja niiden asettelusta
sekä muodosta.

Yhdessä palautteessa mietittiin, että hukkuuko lomake haastattelun jälkeen muiden pa-
pereiden joukkoon? Ideamme lomakkeen käyttämisestä ”tietopankkina” on hyvä, mutta
emme tiedä tuleeko se toteutumaan. On varmasti pitkälti työntekijöistä kiinni, miten
paljon he lomaketta osaavat hyödyntää.

Olisimme toivoneet saavamme palautetta lomakkeesta myös perheiltä. Sofian vastaanot-
tokodin asiakastilanteen vuoksi, pystyimme saamaan palautetta vain yhdeltä vanhem-
malta. Hän oli erittäin tyytyväinen kysymysten muotoon, eikä kokenut niitä tungettele-
viksi. Vanhempi koki kysymyksiin vastaamisen helpoksi, eikä niitä tarvinnut avata hä-
nelle sen enempää.

Saatu palaute oli meille todella tärkeää, sillä sen avulla saimme käsityksen lomakkeen
onnistumisesta. Parannusehdotuksista huolimatta työntekijät pitivät lomaketta onnistu-
neena ja tähän me olemme alusta asti pyrkineet. Olemme mielestämme onnistuneet lo-
makkeen tekemisessä ja ainahan sitä voi edelleen muuttaa sekä parantaa. Työntekijät
voivat halutessaan lisätä tai poistaa kysymyksiä.

7 POHDINTA

Halusimme molemmat tehdä opinnäytetyön produktiomuotoisesti. Toiveena on, että molemmat työskentelisimme tulevaisuudessa lastensuojelun parissa ja siksi opinnäytetyöstä on meille hyötyä myös ammatillisesti. Opinnäytetyöstämme on hyötyä Sofian vastaanottokodin henkilökunnalle, koska he saivat uusitun ja toimivamman lomakkeen käyttöönsä.

Työyhteisöltä tuli toive täysin uudesta lomakkeesta ja alkuun pääseminen lomakkeen työstämisessä, oli haastavampaa kuin aluksi kuvittelimme. Aikaisempi lomake oli vanha, eikä se enää vastannut tämän hetken tarvetta. Meillä oli ylhäällä työntekijöiden toiveet sekä ajatukset lomakkeen sisällöstä ja niiden avulla lähdimme luonnostelemaan lomaketta. Aluksi emme oikein tienneet, mistä aloittaa ja lisäsimme ja poistimme kysymyksiä vuoronperään. Oli tärkeää saada kysymykset sellaiseen muotoon, että niihin vastaaminen olisi tehty mahdollisimman helpoksi. Pohdimme monen kysymyksen kohdalla niiden muotoa ja miten itse vastaisimme kysymyksiin. Miltä meistä tuntuisi vastata tuollaiseen kysymykseen ja miltä tuntuisi, jos tuota kysyttäisiin noin?

Lomakkeen saimme valmiiksi heinäkuussa 2011. Teoriaosuuteen keskityimme samana kesänä, mikä oli haastavampaa kuin osasimme odottaa. Teorian omaksuminen on vienyt meiltä paljon aikaa ja usein kävimmekin yhdessä keskusteluja aiheiden rajauksista sekä omista näkökulmistamme. Myös teorian rajaaminen on ollut meille vaikeaa, koska aiheestamme löytyy paljon teoriatietoa. Olisi ollut parempi, että teoriaosan kirjoittaminen ei olisi sijoittunut kesäaikaan, koska ohjaaminen tapahtui kesän alussa ja alkusyksystä. Teoriaa kirjoittaessa huomasimme ohjauksen merkityksen tärkeyden opinnäytetyötä tehdessämme.

Olemme tyytyväisiä siihen, että teimme työn parityönä ja pystyimme tukeutumaan toisiimme koko prosessin ajan. Parityöskentely on auttanut meitä molempia löytämään uusia näkökulmia työhömmе, silloin kun sen työstäminen on tuntunut vaikealta. Yhdessä työskentely mahdollisti sen, että opinnäytetyömme valmistui lyhyessä ajassa. Haaste parityöskentelyssä oli yhteisen ajan järjestäminen.

Opinnäytetyömme Sofian vastaanottokotiin on vahvistanut haluamme työskennellä sosiaalialalla varsinkin lastensuojelussa. Opinnäytetyömme koskee varhaiskasvatus ikää, koska molemmat tavoittelemme sosionomi (AMK) tutkinnon lisäksi lastentarhanopettajan virkakelpoisuutta. Opinnäytetyötä tehdessä käsitelimme asioita, joista on hyötyä myös lastentarhanopettajan työtehtävissä. Lastensuojelun asiakasperheet ovat usein myös päiväkodin asiakkaita.

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme oppineet enemmän lastensuojelusta, lapsen kehityksestä ja sen tukemisesta sekä sijoitetun lapsen kehityksestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Mielestämme nämä aiheet ovat ammatillisesti tärkeitä ja uskomme, että opitut tiedot tulevat auttamaan meitä myös työelämässä.

Opinnäytetyömme oli aika lyhyt prosessi, vaikka yhteistyömme opinnäytetyön merkeissä alkoi jo vuonna 2007. Opinnäytetyömme on edennyt aikataulussa ja olemme tyytyväisiä, että näinkin lyhyessä ajassa saimme työn tehtyä. Olisimme toivoneet voivamme testata lomaketta enemmän, mutta ajanpuutteen vuoksi testaus jäi vähäiseksi.

Olemme kehittyneet ja kasvaneet ammatillisesti erittäin paljon opinnäytetyötä tehdessämme. Olemme syventäneet tietämystämme lastensuojeluun, lapsen kehitykseen ja niihin liittyviin tekijöihin. Kokonaisuudessaan voimme todeta, että työn tekeminen on ollut meille opettavainen ja monipuolinen kokemus. Lomake on tärkeä ja hyödyllinen työväline Sofian vastaanottokodissa. Lomaketta tullaan varmasti vuosien saatossa muokkaamaan ja muuttamaan, jotta se pysyisi ajan hengessä.

LÄHTEET

- Anttila, Leena, Eronen, Sanna, Kallio, Minka, Kanninen, Katri, Kauppinen, Laura, Paavilainen, Petri & Salo, Saara 2005. Persoona 2. Kehityspsykologia. 3. uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten.
- Glaser, Danya 2001. Lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin vaikutukset aivoihin – kirjallisuuskatsaus. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 67–114.
- Haapasalo, Jaana & Repo, Anne 1998. Sijoitettujen lasten kehitys- katsaus tutkimuksiin. Helsinki: Stakes.
- Hautamäki, Airi 2001. Kiintymyssuhdeteoria - teoria yksilön kiin (nit) tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Himberg, Lea, Laakso, Juhani, Peltola, Ritva, Näätänen, Risto & Vidjeskog, Jan 2002. Kehittyvä ihminen. Psykologia 2. 1. – 3. Painos. Helsinki: WSOY.
- Hynynen, Eeva Liisa 2010. Sofian vastaanottokodin erityissosiaalityöntekijä. Keskustelu 14.8. Tilastoja Sofian vastaanottokodista.
- Kalland, Mirjam 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 207–216.
- Kehitys kontekstissaan 2002. 1.–6.painos. Porvoo WSOY.
- Koponen, Anne 2006. Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Helsingin yliopisto.
- Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen Minna-Leena 2007. Kehityspsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007.
- Lastensuojelu 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tuula Kuoppala ja Salla Säkkinen. Viitattu 19.8.2011.
- http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr29_10.pdf

- Lyytinen, Heikki, Eklund, Kenneth, Laakso, Marja-Leena 2003. Varhainen kognitio, temperamentti ja vuorovaikutus. Teoksessa Lyytinen, Paula, Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityopsykologiaan. Helsinki: WSOY, 40–65.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Tietokulma. Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus. Verkkojulkaisu. Viitattu 12.6.2011.
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_ja_vanhemman_varhainen_vu/.
- Mikkola, Matti 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 77–84.
- Myllärniemi, Annina 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunki seudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. Heikki Waris instituutti/SOCCA.
- Oranen, Mikko 2010. Lasten osallisuus. Sosiaaliportti – lastensuojelun käsikirja. Viitattu 29.7.2011.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>
- Paavilainen, Eija 1998. Lasten kaltoinkohtelu perheessä. Tampereen yliopisto.
- Puolimatka, Tapio 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.
- Ruoppila Isto 2003. Johdanto : lapsuus. Teoksessa Näkökulmia Kehityopsykologiaan. (toim.) Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen. Helsinki: WSOY, 29–39.
- Roos, Jea-Pekka 2002. Huostaanottokirja. Viitattu 18.8.2011.
<http://www.mv.helsinki.fi/home/jproos//huostaanottokirja.htm#Roos>
- Räty, Tapio 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 85–104.
- Salpa, Pirjo 2007. Lapsen liikkumisen kehitys. Ensimmäinen ikävuosi. Helsinki: Tammi.
- Schulman, Marja 2011. Vauva havainnointi koulutuksen ja kliinisen työn osana. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 125–146.

- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2001. Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 7–12.
- Sinkkonen, Jari 2003a. Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Pirkko, Niemelä, Pirkko, Siltala & Tuula, Tamminen, (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 92–106.
- Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio.
- Sofian vastaanottokoti 2011. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 30.7.2011.
<http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/sijaishuolto/vastaanottolaitokset/sofia>
- Tahkokallio, Keijo 2001. Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. Helsinki: WSOY.
- Väliavaara, Christine 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä - menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä : Pesäpuu Ry.